

IIBDIS | We know
PAUL CONSTANTINESCU

VIAȚA CA UN ORATORIU

Volum îngrijit de
Sanda Valentina Hîrlav-Maistorovici

E I K O N
București, 2024

CUPRINS

<i>Viața ca un oratoriu</i> de Marius Vasileanu	9
<i>Paul Constantinescu și creația sa religioasă</i> de Sanda Valentina Hîrlav-Maistorovici	15
I. OPUSURI MUZICALE CONVERGENTE CU ATMOSFERA SPIRITUALĂ A RUGULUI APRINS .	67
II. SCRIERI ȘI DOCUMENTE	117
1. Autobiografii	119
1.1. [Nu știi sigur, însă dând crezare...]	119
1.2. Aus meinem Leben.....	121
1.3. Paul Constantinescu.....	124
1.4. [Autobiografie].....	126
2. Din periodice (articole, interviuri, cronici)	130
2.1. Tânărul muzician român d. Paul Constantinescu.....	130
2.2. Compozitorul Paul Constantinescu ne vorbește despre cariera sa până la <i>Noaptea furtunoasă</i>	132
2.3. Muzica românească	135
2.4. Despre „poezia” muzicii	138
2.5. Specificul național în muzică	140
2.6. O vizită la compozitorul Paul Constantinescu.....	143
2.7. Pentru muzica românească	147
2.8. De vorbă cu Paul Constantinescu.....	150
2.9. Plimbare în lumea muzicii. Câteva ceasuri cu Paul Constantinescu.	156
2.10. O vizită la compozitorul Paul Constantinescu.....	165

2.11. Mihail Jora – creator de școală muzicală autohtonă.....	169
2.12. Lămurire.....	172
2.13. O ramură în plină dezvoltare: muzica de film.....	176
2.14. Muzica de film.....	182
2.15. Interviu cu Paul Constantinescu, compozitor.....	185
2.16. George Enescu, geniu al muzicii românești.....	188
2.17. Paul Constantinescu: Opera <i>Pană Lesnea Rusalim</i>	191
2.18. De vorbă cu compozitorul Paul Constantinescu despre noua sa operă <i>Pană Lesnea Rusalim</i>	193
2.19. De vorbă cu compozitorul Paul Constantinescu – autorul operei <i>Pană Lesnea Rusalim</i>	198
2.20. Fondul de aur al creației populare.....	202
2.21. Prin practica lor muzicală oamenii să cunoască sentimentul de a face artă.....	204
2.22. Mihail Jora.....	208
2.23. Paul Constantinescu despre muzica românească a prezentului.....	213
2.24. Rapsodia enesciană.....	217
2.25. Partitura <i>Noptii furtunoase</i>	218
2.26. Cum l-am văzut pe Caragiale în muzică.....	220
2.27. Cuvânt înainte [De la fundul pălăriei lui Edison.....]	225
II.3. Eseuri și traduceri publicate postum.....	227
3.1. Grundris[s] der Musikwissenschaft (H. Riemann).....	227
3.2. Hermann Abert. Știința muzicii.....	233
3.3. Știința muzicii.....	236
3.4. Comparație între expunerea științei muzicii din lexiconul lui Riemann și cel al lui Abert.....	238

3.5. Știința muzicii comparate; Etnografia muzicală, Folclor muzical; asemănări, deosebiri, scopul fiecăreia, metode de cercetare.....	241
3.6. Referat asupra cap. 13 din Helmholtz.....	243
3.7. Despre natura operei de artă	245
3.7. Mistere. Irozii sau Vicleimul.....	248
3.8. Modulația după procedeul mutației tetracordurilor	254
Bibliografie.....	261
Addenda.....	265

Paul Constantinescu și creația sa religioasă

Sanda Valentina
Hîrlav-Maistorovici

Paul Constantinescu este unul dintre cei mai interesanți compozitori români ai secolului XX datorită componentei religioase a concepției sale componistice. Chiar dacă ne desparte puțin timp de la trecerea sa la cele veșnice, reconstituirea vieții și activității sale se dovedește a fi anevoioasă deoarece neavând urmași, semnele trecerii sale prin lumea aceasta au ajuns prin grija soției sale, Marica Constantinescu, a prietenilor și neprietenilor, în diferite arhive, ca de pildă Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, Biblioteca Radiodifuziunii Române, CNSAS, Arhivele Societății de Filme, arhive private.

Fiind născut la Ploiești în anul 1909, la 30 iunie, cel de-al patrulea fiu al familiei Constantinescu (Alexandru-farmacist și Ana-institutoare), avea să poarte numele de Paul, în cinstea binecuvântatului praznic al Sfinților Apostoli Petru și Pavel ce tocmai se sărbătorise cu o zi în urmă. Copilăria i-a fost marcată, așa cum reiese din versurile șugubețe ale unei autobiografii în versuri, de anii teribili ai Primului Război Mondial, când familia s-a refugiat din fața bombardamentelor în județul Vaslui.

De mai bine de două decenii merg pe urmele acestui muzician de geniu, personalitate cu multiple fațete care a completat într-un mod aparte galeria intelectualilor din gruparea *Rugul Aprins*. Scotocesc prin

LIBRIS | We know books

arhive, biblioteci, colecții private, căutând să re(constitui pentru mine înșămi și pentru cei de după mine, fascinantul portret uman, moral, sufletesc, al unui compozitor pe care noi, cei de astăzi, suntem pe cale de a-l da uitării, așa cum facem și cu alți mari înaintași ai culturii noastre muzicale. Spun re(constituire, deoarece se știe că Paul Constantinescu a fost, asemenea lui Enescu, o ființă înzestrată multilateral: a compus o muzică interesantă stilistic, a scris versuri, a desenat, a avut vocație de dascăl, a fost dirijor și interpret, a știut să fie prieten devotat, dar și personaj rezervat, cu un cuvânt a fost prototipul artistului renascentist, așa cum s-au dovedit a fi mai toți reprezentanții grupului *Rugului Aprins*, și tocmai acest aspect trebuie scos la iveală pentru posteritate.

Dar *reconstituirea* nu este posibilă decât după o *restituire* a ceea ce ne-a lăsat compozitorul.

În cazul lui Paul Constantinescu, re(constituirea aceasta este destul de anevoioasă deoarece, neavând urmași, o serie de documente, lucrări, manuscrise – ca să nu mai vorbim de obiectele personale –, s-au rătăcit prin diverse locuri. Majoritatea compozițiilor sale sunt păstrate la loc sigur, în arhivele Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România (UCMR), în Biblioteca Radiodifuziunii Române, dar unde sunt oare manuscrisele unor lucrări scrise pentru Ansamblul Consiliului General al Sindicatelor (nu puține!), pentru Orchestra Simfonică a Cinematografiei – condusă de mari dirijori, Edgar Cosma, Jean Bobescu, Constantin Bugeanu, Mircea Cristescu, Paul Popescu și desființată în 1968, prin decret prezidențial semnat de Ilie Verdeț – sau autograful lucrărilor *Poem pentru patru soliști și orchestră mică pe trei strofe din Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov pe versuri de Sandu Tudor și Troparul tuturor sfinților*, dedicat Mănăstirii Antim cu hramul *Duminica Tuturor*

Sfinților? Nu am reușit să găsim nici partitura generală a *Suitei „Nunta în Carpați”* extrasă de autor din baletul cu același nume, lucrare pe care George Georgescu (și nu numai el) a dirijat-o de 37 de ori în țară și peste hotare. Lipsesc, după cum se vede, multe piese din mozaicul vieții și creației acestui mare compozitor.

Ne propunem deci să schițăm caleidoscopic, portretul lui *Paul Constantinescu* alcătuit din mai multe piese colorate conținând informații privitoare la viața și activitatea compozitorului, unele scrise de mâna lui, celelalte, simetric, ca într-o oglindă, aparținând celor care l-au cunoscut bine și care și-au așternut pe hârtie, binevoitor sau dușmănos, părerea despre el, mai mult sau mai puțin sinceră, mai mult sau mai puțin oportunistă, mai mult sau mai puțin adevărată. Toate aceste documente le-am găsit în arhivele UCMR, în dosarele de cadre păstrate în Arhiva Universității Naționale de Muzică din București (UNMB), în dosarul deschis de Securitate, aflat azi la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS) și în arhive private.

Pornim acțiunea noastră de reconstituire a chipului compozitorului dându-i dreptul să se prezinte singur. Din fericire, el însuși ne-a lăsat documente în care se autoportretează prin linii și cuvinte. Iată trei autoportrete în care se surprinde la vârsta maturității depline, în diferite ipostaze. De remarcat este însă expresia privirii sale: scrutătoare, directă, semeață.

Din categoria autocaracterizărilor subiective ale compozitorului face parte și fascicolul de 30 de pagini scris în versuri, descoperit într-un dosar din Fondul „G. Breazu” al Bibliotecii UCMR conceput probabil, spre apusul vieții – manuscrisul nu este datat –, când, nostalgic, compozitorul a simțit nevoia să evoce anii copilăriei de la Ploiești, apoi cei de bejanie în Moldova,

În timpul Primului Război Mondial, atmosfera încărcată din timpul bombardamentelor, sau alte amintiri și întâmplări din copilărie, care i-au rămas întipărite în memorie. Sunt stihuri pline de haz în care apar, din noianul amintirilor, figuri de profesori care i-au marcat existența: Ioan Christu Danielescu, Boris Koffer, muzicieni care au însemnat mult pentru viața muzicală din urbe, figuri de concetățeni simpatici ca Ion Iancu Brezeanu actorul, Constantin Dobrogeanu-Gherea, scriitor și patron al Restaurantului Gării, Ion Stavăr, proprietarul unui cotidian local etc.; ... o lume pestriță, amintind de lumea lui Caragiale și făcând legătură cu râsu'-plânsu' lui Nichita.

Un alt calup de documente îl reprezintă autobiografiile subiective, ușor sentimentale, redactate de compozitor la nevoie. Așa este, de pildă, textul *Aus meinem Leben*, scris se pare, la cererea profesorului George Breazul, care, pentru a-și cunoaște mai bine studenții, le cerea să aștearnă pe hârtie câteva cuvinte despre ei înșiși. Dintr-un alt text, scris în același stil duios, ușor melancolic, dar nu lipsit de ironie aflăm: „*O copilărie nebuloasă, din care mi-aduc aminte că aveam oarecare îndemânare la desen și prindeam iute melodiile auzite, fapt care n-ar îndreptăți de-ajuns consacrarea mea muzicii, mai ales că până la o vârstă preferam desenul. Am învățat vioară, de la 10 ani, cu un profesor*

IBDIS | We know
 en vogue pe timpul acela și la 12 ani am debutat pe scena liceului meu în calitate de mare virtuoz, executând cu mari aproximații o air varié de Dancla, care mi se părea cea mai înaltă expresie a muzicii.”

Un al treilea document este o autobiografie din luna mai 1961, solicitată de muzicologul Ilie Balea pentru a fi inserată într-un *Ghid al muzicii de operă*. Compozitorul i-a trimis într-o scrisoare, o autocaracterizare succintă, dar plină de spirit, publicată de revista „Tribuna” de la Cluj, la 10 aprilie 1965 (an XIII, Nr. 15(637), p. 2, rubrica *Varia*).

Al patrulea face trecerea spre autobiografiile „oficiale” redactate la cererea autorităților, fiind scris la persoana a III-a. Ultimul paragraf al acestui document caracterizează esențial și elocvent, crezul artistic al compozitorului: *Muzica sa fie că își trage seva din muzica populară, fie din muzica bizantină (psaltică), este întotdeauna de o trăsătură modală, fără a face din mod un scop, ci un nou mijloc de expresie, căutând totodată un limbaj muzical personal și autohton.*

Dosarul de cadre al Profesorului Paul Constantinescu din Arhiva UNMB oferă informații extrem de prețioase privind parcursul vieții compozitorului. Am găsit în acest dosar o *Autobiografie* în manuscris datând din 1949 și câteva „fișe personale” completate de el la diferite date: 1946, 1951, 1961. Cităm autobiografia din 1949:

Autobiografie

Constantinescu Paul născut la Ploiești în 30 iunie 1909, fiul lui Alexandru Constantinescu și Ana, născută Ghiorghiu. Actual profesor la Facultatea de Muzică din Institutul de Artă București. Mama decedată, părintele n-are nicio avere. Suntem trei frați, Mihail

Constantinescu, inginer, Directorul forajului la Direcția tehnică petroliferă a Regiunii Muntenia, Theodor Constantinescu, secretar tehnic la Primăria Municipiului Ploiești. Niciunul nu avem avere personală.

Am urmat cursul primar din 1916-1920, Liceul din 1920-1928 și Conservatorul de Muzică din 1928-1933.

Situația militară: Caporal T.R. ctg. 1932 din Reg. 32 Dorobanți Ploiești, Cercul de recrutare Prahova.

În timpul războiului nu am fost pe front. Nu am fost înscris nici înainte, nici după 23 august în niciun partid politic.

Persoanele care pot da referințe: Mihail Andricu, București, Str. General Berthelot, George Enescu, George Georgescu, Str. Washington, Mihail Jora, Str. Silvestru, C-tin Silvestri, Calea Victoriei 128, O[ctavian]. Zeno Vancea, Str. Roma, Alfred Mendelsohn, Opera Română, Matei Socor, Director la Radio-Difuziune, Marcel Breslașu, Rectorul Institutului de Artă București.

*Prof. Paul Constantinescu
Buc. Str. Costache Bălăcescu, 24.
5.V.949.*

Comparând acest text manuscris cu *Fișele personale* tipizate, completate în diferiți ani, rezultă clar faptul că Paul Constantinescu era un om cu o verticalitate incontestabilă. Nu a ascuns niciodată nimic din biografia sa și a declarat răspicat în toate împrejurările că nu are etnie evreiască, așa cum a fost bănuț, că nu a fost legionar așa cum se zvonea, că nu a făcut niciun fel de politică, nici înainte, nici după 23 August 1944. Din declarații rezultă clar că a ocolit cu multă chibzuință și diplomație politica, urmărindu-și tenace și imperturbabil idealul artistic; iar în scrierile sale găsim rar fraze politizate, care dealtfel sună cam disonant cu

restul discursului, fiind clar introduse de dragul ace-
luiași ideal, acela de a-și finaliza și a face cunoscute
prețioasele creații.

Stat personal de serviciu
Formular nr. 10 din cadrul Instructiunii nr. 1000

Statul: România

Nume: Paul Constantin Prenume: Paul

Nașterea: 1914 la 15.05.1914 în Braila

Profesia: scriitor

Adresa: Strada 12, Braila

Data de intrare	Data de ieșire		Categorie
	an	luna	

Starea de sănătate: Bună

Starea de căsătorie: Maritat

Numărul copiilor: 2

Religie: Ortododoxă

Alte informații: scriitor

FISE PERSONALA

Numărul de înregistrare: 1234

Tipul de înregistrare: Personal

Adresa: Strada 12, Braila

Starea de sănătate: Bună

Starea de căsătorie: Maritat

Numărul copiilor: 2

Religie: Ortododoxă

Alte informații: scriitor

Fise personale

Nume: Paul Constantin Prenume: Paul

Nașterea: 1914 la 15.05.1914 în Braila

Profesia: scriitor

Adresa: Strada 12, Braila

Starea de sănătate: Bună

Starea de căsătorie: Maritat

Numărul copiilor: 2

Religie: Ortododoxă

Alte informații: scriitor

Incitante sunt însă declarațiile făcute de confracții
săi, solicitați de reprezentanții Serviciului de Cadre –
dintotdeauna în strânsă legătură cu Securitatea (poli-
ția politică) – să-și spună părerea despre colegul lor,
Paul Constantinescu. Pe baza acestor „referințe”, unele

obiective, așternute de personalități oneste ale lumii muzicale de atunci, altele pizmașe, scrise de oameni slugarnici regimului, altele răutăcioase de-a dreptul – serviciul de cadre întocmea caracterizări, referate și alte materiale necesare, nu știm cui...

În categoria referințelor oneste și pătrunse de fair-play cităm documente semnate de George Breazul, Garabet Avachian, G. D. Dinicu, Alfred Mendelsohn, Jean Mihail, personalități care și-au spus deschis punctul de vedere.

Dintre ei, George Breazul a sintetizat cu o clarviziune valabilă și astăzi, într-o pagină de bloc-notes, trăsăturile personalității lui Paul Constantinescu:

Printre numeroasele serii de studioși care mi-au trecut prin față, figura lui Paul Constantinescu, a tânărului curios, însetat de învățătură, iscoditor, doritor de a ști cât mai mult și din cât mai diverse domenii ale artei și științei muzicii, figura acestui zelos, silitor, cuviincios și înflăcărat ucenic al artei, s-a impus și s-a imprimat în mintea profesorilor și tovarășilor săi de studiu. Originalitatea sa creatoare l-a evidențiat, chiar de pe băncile școlii, de când – de ce să nu fie recunoscut? – nu atâta sub călăuza măștrilor săi, cât mai ales, sub impulsul puterii sale creatoare, și-a făcut un nume, un renume, în tânăra școală de muzică românească. Și d-atunci, neobosit, hotărât, fără șovăire, și-a fixat un drum, drumul artei lui creatoare, care este numai al lui, pe care nu poate merge decât el și pe care îl duce mai departe, spre cea mai autentică și originală creație muzicală românească.

Caracter integru, cinstit, generos, bun și iertător chiar cu adversarii săi, admirabil spirit tovarășesc, el nu a privit spre niciun fel de onoruri și nu a fost purtat de niciun alt gând decât al artei sale și a poporului

său, în slujba căruia se consideră, a cărei viață caută să o reflecte în opera sa, al cărei cântec îl cunoaște și îl valorifică.

Paul Constantinescu este prototipul desăvârșit al creatorului muzical și al maestrului vremurilor noi.

G. Breazul, 25.V.950

Referință favorabilă, consistentă, sintetică există și din partea lui D. G. Dinicu, într-o perioadă, rector al Conservatorului:

Referință

Subsemnatul Dimitrie Gheorghe Dinicu, profesor la Institutul de Artă, cunosc pe tovarășul Paul Constantinescu de aproximativ 15 ani ca fiind un om foarte corect, ajungând un desăvârșit profesor și compozitor prin munca depusă zi de zi. Are un caracter integru, perseverând în muncă și nu suportă nedreptatea.

Nu știu să fi făcut vreo politică însă îl cunosc ca un bun democrat.

D. G. Dinicu

Garabet Avachian, direct și onest, se întreabă retoric în referința sa, cum poate fi dezlegat paradoxul prin care Paul Constantinescu putea fi în același timp evreu și legionar:

Subsemnatul Garabet Avachian, profesor la Facultatea de Muzică, îl cunosc pe prof. Paul Constantinescu încă din anul 1928, când am fost colegi la Conservator. Totdeauna în trecut a fost preocupat de profesiunea pe care a căutat s-o aprofundeze.

LIBRIS | We know books

În timpul legionarilor știu că a avut neplăceri fiind bănuț de origine evreiască. Imediat după această perioadă a avut deasemenea neplăceri fiind bănuț fost legionar. Acest paradox nu l-am putut niciodată lămuri. Este un compozitor de valoare. [...]

20.XII.1949, G. Avachian

Alfred Mendelsohn, în calitate de Șef al Catedrei de Compoziție a dat adesea referințe despre Paul Constantinescu, unele mai detaliate, altele succinte, toate elogiind personalitatea colegului său. Iată una dintre ele:

Caracterizare profesională

Profesorul Paul Constantinescu, maestru emerit al artei din R.P.R., laureat al Premiului de Stat, este activ în învățământul muzical superior de mai mulți ani. După reforma învățământului (1949) predă armonia în catedra de compoziție.

Este un pedagog eminent dublat de un muzician, om de cultură și compozitor de frunte. Adânc cunosător al muzicii psaltice și populare, el are o deosebită pregătire în domeniul armoniei clasice universale pe care o predă cu excelențe rezultate, dând totodată cursurilor sale o deosebită viață și legând în chip interesant teoria de practică. În etapa finală a cursului de armonie Paul Constantinescu se ocupă cu autoritatea mării sale experiențe de armonia modală, deschizând elevilor săi cale spre o gândire originală întemeiată pe cele mai bune tradiții ale muzicii românești, având totodată o serioasă armătură științifică în domeniul armoniei clasice.